

semlegességét, ezután magához kérte Andropovot, a Szovjetunió nagykövétét, s közölte vele, hogy hiteles értesülései vannak újabb szovjet csapatok bevonulásáról. Követelte e csapatettek kivonását, majd – még ugyanezen a napon – táviratot küldött Hammarskjöld ENSZ-főtitkárnak, amelyben az ENSZ-hez fordulva kérte az ország semlegességének védelme érdekében a négy nagyhatalom segítségét, valamint azt, hogy a világszervezet éppen megnyíló XI. ülésszaka tűzze napirendre a fentebbi ügyeket. A mindig reménykedő magyarok gondolatvilágában azonban átrendeződtek a napi hírcsokor egyébként vegyes szálai, valahogy így: *semlegesek vagyunk, jönnek az ENSZ-csapatok, az oroszoknak menniük kell!* Ne felejtjük el, hogy a győztes (vagy annak látszó) forradalom eufórikus hangulata még inkább kiszorította az emberekből a kételkedést. A nemzet hitt, hinni akart a jóban a tízévnnyi embertelen diktatúra után. Közben elhangzottak ilyesféle mondatok a tengerentúlról: a Nyugat nem hagyja magára Magyarországot, meg hogy *a Nyugat nem féledkezik meg Magyarországról*. Ezek így, együtt formálódtak ígéretté, illetve olyasféle érzéssé, hogy a világ mellettünk áll, és megvédi, ha kell, fegyverrel is a kivívott szabadságunkat. Erre a reménység kovácsolta ígéretre – vagy ígéretre? – emlékeznek az egykori októberi ifjak, a mai hajlott hátú, bús magyarok.

Mikes Imre is megkapta a magáét. Menekülő sokasága, levelek tömege tette felelőssé emberléteket elvételéért. Pedig csak azt mondta a honi ifjaknak: *„Ne tedd le a fegyvert! (...) De a fegyvert, amelyet meg kell tartanod, csakis a forradalom ügyében használd fel!”* Érdekes, hogy a vádlók sosem kérdezték, vajon mit is mondhatott volna Gallicus ahelyett, amit mondott. Mi mást üzenhetett volna azon a mikrofonon át, amelyet a rab népek felszabadítása céljából hoztak létre? Hogy csillapítsatok le magatokat, s legyetek rabok továbbra is?

Elolvassa az utolsó, a retorzióról szóló lapokat, becsuktam a könyvet, s hagytam, hogy az olvasott sorok mozdítsák, élénkítsék a halvány emlékeket, csalogassák elő a sokáig titkon dédelgetett érzéseket. S azért-e, mert a könyv lényegében '56-nál ér véget, vagy azért, mert az idén a forradalom 50. évfordulóját ünnepeljük, egyszer csak eszembe jutott egy régi hang: egy interjú, amelyet a Szabad Európa készített Gallicusszal a 80. születésnapján, huszonhat évvel ezelőtt. Az egykori szerkesztő elmondta az interjúban, hogy egyszer azzal vádolta meg egy szintén emigrációban élő nevezetes kortársa, hogy megtorpant 1956-nál. Ő erre így felelt: *'56-nál megtorpanni azt jelenti: a magyar jövőben élni.*

Egy kiváló könyv által felidézett, megszívlelendő mondat.

Török András István

LÁSZLÓ KÜRTI YOUTH AND THE STATE IN HUNGARY. CAPITALISM, COMMUNISM AND CLASS

(Ifjúság és állam Magyarországon. Kapitalizmus, kommunizmus és osztály)

London – Sterling, Virginia, Pluto Press 2002. 296 p.

A hajdan „vörös” Csepelként elhíresült budapesti kerület – az ott élő munkások élettörténete, életmódja, illetve a kerület ipari fejlődése, urbanizációja kapcsán – mindig is a gyár- és vállalattörténeti, antropológiai kutatások fókuszában állt. Mindez érthetőnek tűnik, ha ismerjük, Csepel milyen kardinális változásokon ment keresztül a 20. század folyamán. Ugyanis „egyetlen” (a valóságban több gyáregységből álló mamutvállalatról beszélhetünk) vállalatkomplexum pusztá léte determinálta a Csepel-sziget északi felén koncentrálódó nagyipar fejlődését és az ott élők életkörülményeit. A két világháború között, de főként az 1950 utáni erőltetett szocialista iparosítás idején a politika, illetve ideológia mindig is irányítani, uralni kívánta Budapest iparilag egyik legfejlettebb részét, beleértve annak társadalmát és az emberek gondolkodásmódját. Érdekesítő, színvonalas munkát tesz kezébe az olvasó, amikor a politológus-történész Kürti László könyvének olvasásába kezd. Mint a cím is jelzi, a kötet célja az ifjúság és az állam sajátos kapcsolatrendszerének bemutatása, azon belül is az elmúlt hetven év magyar ifjúsági „mozgalmának”, az ifjúság sajátos helyzetének, mozgásterének, élet- és munkakörülményeinek elemzése. S ami a legfontosabb, annak bemutatása, hogyan változtak meg a fiatalok mindennapjai, életmódjuk és az őket meghatározó hatalmi viszonyok. Mindezek együttvéve mennyiben határozták meg életpályájukat, „karrierjüket”, társadalomba történő beilleszkedésüket, vagy akár kitorési lehetőségeiket.

Csepel mindig is vonzotta az írókat, utazókat, kutatókat és nem utolsósorban Kürti László könyvének célcsoportját: a munkásfiatalokat. Felemelkedési, kitorési lehetőséget kínált azok számára, akik jobb megélhetést, komfortot keresve vidékről, faluról költöztek Budapestre. Ennek a társadalmi rétegnek az életét az 1920-as évektől kezdve, az egymást követő politikai, gazdasági változások összefüggéseiben vizsgálja a szerző. Kürti egyik célja tehát, hogy nyomon kövesse a két világháború közötti parasztszármaszása fiatalok munkássá válását, majd az állam és ifjúság kapcsolatát az államszocializmus időszakán keresztül egészen a kapitalizmus újjászerveződéséig, az 1990-es évekig. Ennek ellenére a szerző nem csak egy kerület helytörténeti elemzésébe kezd, témája sokkal szerteágazóbb: nem áll meg Csepel határainál, de mégis azon keresz-

tül mutatja be a lezajlott társadalmi-gazdasági folyamatokat, az ifjúság, ifjúmunkásság integrációját a társadalomba. Könyve, az 1980-as évek közepétől végzett antropológiai kutatásain alapszik, melyet még több alapos kutatás egészített ki az 1990-es évek folyamán. Mindezek mellett Kürti „szerencsésnek” mondhatta magát, hiszen egy olyan időszakban végezhetett kutatásokat (a Csepel Művekbe annak politikai-katonai jelentősége miatt még csak engedéllyel lehetett belépni egy kutatónak), amikor alapvető politikai-gazdasági-ideológiai korszakváltáson ment keresztül a magyar társadalom, a magyar munkásosztály és azon belül az ifjúság. Így az 1990-es években aktív szemlélője lehetett a rendszerváltozásból eredő mikrotársadalmi átrendeződéseknek.

Az ismertetés nem lenne teljes, ha nem említenénk meg a szerző által felhasznált forrás- és szakirodalmi bázist. A könyv erőssége, hogy rendkívül nagy forrás-, illetve adatbázisra támaszkodik, ami alatt vállalati statisztikák, demográfiai és a lakosság vallási-etnikai hovatartozását kimutató adatok értendők. Mindezt nagyon jól kiegészítik a termelési eredményekről készült jelentések, melyek hű képét adják a szocialista ipari és mezőgazdasági termelés ellentmondásosságának, valamint a brigádnaplók, a párt (MDP, MSZMP) és ifjúsági szervezeteinek (DISZ, KISZ) iratai. Mindezeket a szerző bőségesen felhasználja könyvében, akárcsak a munkások személyes visszaemlékezéseit, élménybeszámolóit, életút-interjúit. A tanulmány másik erősségét jelentik a fiatal munkások körében készített interjúk. Mindazonáltal nem elégséges, ha a kutatások során csak az átlagmunkásokat és azok mindennapjait vizsgáljuk. Kürti feljebb ment a vállalati hierarchiában: interjúalanyai között voltak gyárigazgatók, funkcionáriusok, KISZ-titkárok és szakszervezeti vezetők. A munkásokkal eltöltött idő, a terepmunka, a helyszínen végzett „kérdézősködés” (adatközlés) mindig is alapvető módszere a különféle antropológiai tanulmányoknak, még akkor is, ha az informátorok – adott esetben a munkások – néha furcsa szemmel néznek a kutatóra.

A bevezető részben azokat a dilemmákat tárja fel a szerző, melyek hazai és nemzetközi kontextusban a leginkább foglalkoztatták az antropológusokat, mint például a falusi-paraszti társadalom, a kisebbségek, a cigányság, a munkásvándorlás és az ifjúság beilleszkedése a társadalomba. Továbbá – nagyon tömören – a különböző: angolszász, észak-amerikai és kelet-európai módszereket képviselő antropológusok következtetéseit, eredményeit veti egybe. Csepel két világháború közötti és azt megelőző gazdasági-társadalmi folyamataira vonatkozóan elegendő szakirodalom állt rendelkezésre ahhoz, hogy az 1945 után lezajlott változások megértéséhez alapos bevezető fejezetet írhasson belőle a szerző.

A könyvben szereplő fejezetek, azok sorrendje a témában járatlan olvasó számára is jól érthetőek. Ebből következően a mű tartalma, mondanivalója is könnyebben eljut az olvasóhoz, hiszen a jó tagolt, alaposan átgondolt, az ifjúság, az állam és a munkásosztály kapcsolatrendszerében történeteket kronologikusan taglaló fejezetek mindig szorosan egymásra épülnek. Az elméleti és bevezető fejezetek után következő két fejezet időrendi sorrendben vizsgálja azon történelmi eseményeket, melyek alapvetően alakították és formálták Csepel társadalmi-gazdasági életét mind az Osztrák–Magyar Monarchia, mind a Horthy-korszak alatt. A könyv terjedelméhez képest csak rövid betekintést nyerhetünk az ipari forradalom által indukált nagyarányú iparosodásba, az első világháború okozta gazdasági megtorpanásba és az azt követő fellendülésbe. A negyedik és ötödik fejezet egy teljesen új korszak, a szocializmus magyarországi megteremtésének kísérletét követi nyomon, különös hangsúlyt helyezve Csepel és egy vállalat – az akkor már Rákosi Mátyás Műveknek nevezett gyár – sajátosságaira, illetve a fiatal munkások szocializációját alapvetően meghatározó hatalmi viszonyokra. A hatodik fejezet – több személyes visszaemlékezés segítségével – a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) sajátos politikai-szervezeti jellemvonásait elemzi. Azt vizsgálja, vajon a KISZ-tagok miképp látták saját tevékenységüket, vagyis azokat a programokat, amelyeket az állam a fiatalok számára előírt. A hetedik fejezet – az előzőhöz kapcsolódva – a fiatalok munkaidőn túli életével, szabadidős tevékenységével foglalkozik. A következő rész pedig az 1980-as évek végén végbement viharos változásokat elemzi, ezzel kerek egészé formálva a korábbi fejezetekben leírtakat.

Kürti László könyve véleményem szerint kiváló ábrázolása annak, hogy az államhatalom miként alapozta meg és legitímálta uralmát az ifjúság felett, például a munkahelyeken érvényesülő politikai befolyással és tömegszervezetekbe tömörítéssel. Hozzájárul annak megértéséhez is, miként formálódott a fiatal ipari munkásság öntudata, politikai szocializációja.